

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

29E JAARGANG

WOENSDAG 26 APRIL 1944

No. 1453

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; P. Liefstinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar („Prijsvaststelling No. 052. IM 312"). Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 38840. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museum-
park, Rotterdam (C.).

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:	Blz.
Effectenprijsvorming door Prof. Dr. J. F. ten Doesschate	226
Definitieve gegevens betreffende het levensverzekeringsjaar 1942 door A. de Bruijn	228
De oorzaken van het verschil in reëel loon in landbouw en industrie door P. M. van Nieuwenhuijzen	231
Aanteekeningen	
Het internationale goederenvervoer van Zwitserland in den huidige oorlog	233
Ingezonden stukken	
Bedrijfsorganisaties en waterschappen door Mr. W. F. Lichtenauer, met naschrift van Mr. Ir. A. W. Quint	235
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	236
Maandcijfers	
Maandcijfers en weekcijfers betreffende den economischen toestand in Nederland	236
Statistieken	
Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	237

GELD- EN KAPITAALMARKT.

In de „markt-tarieven" op de geldmarkt is een vrij abrupte wijziging ingetreden. Maandenlang zijn deze tarieven vrijwel onveranderd gebleven van $\frac{1}{3}$ % voor driemaands- tot $\frac{5}{8}$ à $\frac{11}{16}$ % voor jaarspapier. Jongstleden Zaterdag werd een paar ton April-papier verhandeld op 1 %, nadat al eenige dagen lang de markt stijver was. Voor alle termijnen werden de advieskoersen hooger, voor driemaands-papier rond $\frac{1}{8}$ en voor jaarspapier $\frac{5}{16}$ à $\frac{3}{8}$ %. De geldgevers waren uitermate terughoudend. Ook tevoren waren de omzetten tegen markttarief uitermate gering, de vraag was beperkt, maar nu was het nog moeilijker een koper te vinden. De oorzaak van dit verschijnsel ligt in geen geval bij een verkrapping van de marktpositie, want die is blijkens den jongsten weekstaat even ruim als tevoren; het „geldmarktsurplus" is nog uitermate omvangrijk en is in honderden millioenen te meten. Zou men dus op het eerste gezicht geneigd zijn de stijvere houding van de markt toe te schrijven aan de toegenomen geldvraag van de Overheid (de laatst gepubliceerde kasstaat van het Rijk per ultimo Maart vertoont een abrupte stijging van het uitstaande schatkistpapier met ruim f 140 miljoen, waarmee het cijfer van dit papier in het eerste kwartaal met rond driehonderd miljoen is gestegen), dan moet men die suppositie laten vallen, wanneer men aan de hand van de weekstaten der centrale bank zich de situatie duidelijk realiseert.

De oorzaak van de grotere terughoudendheid onder de geldgevers kan wellicht deels gelegen zijn in den psychologischen factor van de toegenomen spanning over de militaire ontwikkeling in de naaste toekomst. Belangrijker is waarschijnlijk het effect van de gebeurtenissen rondom de toewijzing van schatkistpapier en het daarbij gevolgde systeem. De geldgevers, die tot nu toe nog wel papier plachten te kopen, willen kennelijk eerst afwachten, hoe zich die toewijzing in de naaste toekomst zal ontwikkelen. En vervolgens is het denkbaar, dat ook eenige invloed is uitgegaan van het weer even opgedoken gerucht, dat een staatsleening zou worden uitgegeven met het provenu waarvan een deel van de buitenlandsche wisselportefeuille van De Nederlandsche Bank zou worden overgenomen.

Aangezien de omzetten op de wisselmarkt, zooals gezegd, steeds zeer gering waren, is een lichte terughoudendheid onder de geldgevers al voldoende om de tarieven vrij krachtig te doen monteeren.

De obligatiemarkt heeft voor de meeste „oude" leeningen (behalve de 3 % grootboekinschrijvingen om de in onze laatste overzichten geschetste redenen) een vaste stemming te zien gegeven; alleen in de Indische leeningen was eenige reactie te bespeuren. De $3\frac{1}{2}$ % leeningen waren over het algemeen prijshoudend. De omzetten waren over het geheel genomen gering, behoudens bij de $3\frac{1}{2}$ % Nederland 1942, die nog steeds van speciale zijde wordt gespuid. Op de laatste dagen der week waren omvangrijke transacties te registreeren in leeningen Amsterdam, waarnaar een zeer omvangrijke vraag bevredegd kon worden door een even omvangrijk aanbod.

EFFECTENPRIJSVORMING.

De toestand van inertie, waarin de effectenbeurs zich tegenwoordig bevindt, zonder dat opvallende stoornissen in het economisch verkeer daarvan het specifieke gevolg zijn, zou de vraag kunnen doen rijzen, of het moderne economische leven de beurs — wier functioneeren immers zoo vaak aanleiding tot critiek heeft gegeven — nog wel strikt van noode heeft en of niet volstaan zou kunnen worden met een staf van enkele flinke mathematici, die uit gegeven vraag en aanbod een zooveel mogelijk gedagiden bevredigenden koers zouden berekenen. Deze vraag, op het eerste gezicht een eenvoudige kwestie van orderingsbeleid, raakt heel het wezen van de kapitaal- en credietstructuur der maatschappij en verdient derhalve alle aandacht.

Als algemeene stelling sta voorop, dat een op privaat eigendom gebaseerde moderne samenleving ondenkbaar is zonder effecten. Immers, deze maken de taakverdeling tusschen de sparende individuen, die lange credieten in velerlei vorm verstrekken¹⁾, en de ondernemingen en overheidslichamen, die ermee financieren, op gemakkelijke te hanteeren wijze mogelijk. Juist in een klein land als het onze, met een relatief gering aantal andere beleggingsmogelijkheden en een relatief grooten omvang van het individueele sparen, waren effecten, die zowel binnen- als buitenlandsch crediet konden belichamen, sinds de 18e eeuw het middel par excellence om overgespaarde kapitalen voor belegging aan te wenden.

Denkt men den privaat eigendom weg, dan kan men ook het effect wegdenken, maar zolang deze rechtsvorm blijft bestaan zullen effecten in eenigerlei vorm de genoemde taakverdeling moeten blijven mogelijk maken. Zonder verdere tusschenschakel in de verklaring is hiermede echter nog niet gezegd, dat nu ook de beurs in deze veronderstelling niet zou kunnen worden weggedacht. Het gaat hier immers om lange credieten — bepaald lang voorzoover het betreft het meerendeel der obligaties, onbepaald lang met betrekking tot aandeelen en integralen — en men zou zich kunnen voorstellen, dat deze credieten, eenmaal gegeven en genomen, niet meer van crediteur zouden wisselen vóór den vervaldag zou zijn aangebroken, of, in geval van onbepaald lang crediet, de eigendom door erfenis, schenking of anderszins zou zijn overgegaan. Ja, men zou zelfs overdracht van het crediet naar willekeur — door ongeorganiseerden verkoop — in de veronderstelling kunnen betrekken, zonder daarbij de beurs als intermediair te behoeven. De crediteur zou dan lang crediet geven en hij zou voor plaatsvervulling kunnen zorgdragen, zoodra hem dit zou believen, door onderhandschen verkoop van zijn effect.

Het is op dit punt, dat men met het wezen van de beurs in aanraking komt. De crediteur uit onze veronderstelling immers, zou wellicht weken of maanden moeten zoeken vóór hij een koper vond, die een redelijken prijs voor zijn effecten zou willen betalen en indien hij al fortuinlijker mocht zijn door zeer spoedig zijn koper te vinden, dan nog zou hij geheel onkundig zijn van de loopende waarde van zijn stukken; we zouden te maken hebben met den, uit de economische theorie zoo bekenden, geïsoleerden ruil, met alle nadeelen van dien. Het staat dan ook wel vast, dat de verleeners van lang crediet aan onpersoonlijke lichamen — geldschieting en commandite is bijv. een heel ander geval — tot die credietverleening slechts bereid zijn, wanneer zij de zekerheid hebben, dat het crediet *te allen tijde* voor afwenteling op andere crediteuren in aanmerking komt. Een continu trefpunt van vraag en aanbod is dus onontbeerlijk in dezen gedachtengang. Het is de beurs, die, wat collectief gezien lang crediet is, omvormt tot individueele credietverstrekking op korten termijn; die dus het effectenbezit tot liquide bezit maakt

¹⁾ De institutioneële beleggers gedacht als samenvoegingen van sparende individuen.

en daarmede conditio sine qua non voor heel het moderne financieringsstelsel van bedrijfsleven en Overheid geworden is.

Dit neemt niet weg, dat reeds vóór den oorlog een zekere uitschakelingstendentie van het beursintermediair zich deed gevoelen. Daarbij deed zich echter de paradoxale toestand voor, dat deze uitschakeling alleen kon plaats vinden onder de vooronderstelling, dat er niettemin een regelmatige beursprijsvorming overbleef. Wanneer een groote petroleumonderneming door middel van eigen schepen het beroepmatige zeevervoer uitschakelt, wanneer een winkelierscombinatie door eigen magazijnen den grossier uitschakelt, dan heeft deze uitschakeling, om te functioneeren, het voortbestaan van de particuliere zeevervoerders, resp. grossiers, niet van noode. Wanneer echter institutioneële beleggers, met voorbijgaan van de beurs, rechtstreeks in contact traden met emittenten of — voor reeds bestaande fondsen — met elkaar, wanneer banken of commissioonnairs aan- en verkooporders „in elkaar sloten” en aldus eveneens, de beurs passeerden, wanneer tenslotte de credietbehoevende ondernemingen, om aan de voorkeur van het publiek voor vast- of semi-vastrentedragende fondsen te ontkomen, tot interne²⁾ financiering meer en meer overgingen, dan kon dit alles slechts geschieden, wanneer de (uitgeschakelde) beurs niettemin prijzen bleef vormen en aldus een verrekeningsbasis schiep.

In de gedachte van de „totale” beurs, die zoowel in Europa als in de Vereenigde Staten veld heeft gewonnen, zit dan ook zonder twijfel een element van billijkheid³⁾.

Dat er in onze moderne samenleving een effectenbeurs moet zijn, mag o.i. uit het voorgaande wel reeds geconcludeerd worden; een geheel andere vraag is echter, in hoeverre men deze in haar vrijheid van prijsvorming, ook na herstel van den vrede, zou willen beknotten.

* *

* Op een belangrijk verschilpunt tusschen de beheersching van prijzen aan de effectenbeurs en prijzen voor gewone goederen en diensten is o.i. nog onvoldoende de aandacht gevestigd. Waarom, zoo zou men kunnen vragen, is de prijsvorming ter beurze practisch gesproken in slaap geordend, terwijl de prijsbeheersching voor goederen en diensten, — met meer of minder succes weliswaar — redelijk functioneert? De effectenprijzen zijn, evenals die voor de meeste goederen en diensten, toch ook „stop-prijzen”, prijzen dus, die in principe gekoppeld zijn aan de prijsvorming van een bepaalden dag in het verleden. Waarom hier nu een volkomen ontwrichting van het marktbeeld en ginds een toch nog altijd min of meer normaal functioneeren van de markt!

Het antwoord zal o.i. gezocht moeten worden in de volgende redeneering. In het geval van goederen en diensten hebben wij te maken met continue productie- en consumptieprocessen. De continu produceerende producenten hebben voor het door hen geproduceerde geen subjectieve waardeering, die bij den ruil een rol zou kunnen spelen, en laten zich derhalve bij hun aanbodprijzen leiden door hun kostprijzen en door winstopslagen, die in wezen door de mate van volledigheid der mededinging op de markt bepaald worden. De prijsvorming is daardoor sterk naar de kostzijde georiënteerd. In het geval van effecten

²⁾ Uit twijfel aan de juistheid — uit taalkundig oogpunt — van den thans veelgebruikten term „zelffinanciering”, geven wij de voorkeur aan dit reeds lang ingeburgerd adjectief.

³⁾ Men bedenke evenwel, dat de beurstotaliteit niet alleen transacties aantrekt, maar ze ook afstoot. Dit laatste nl. in die gevallen, waarin de provisie meer bedraagt dan het ruilverdoel. Zgn. ruiltransacties (d. z. in wezen arbitrages van beroepmatige beleggers) vonden dikwijls naar één zijde via de beurs, naar de andere zijde rechtstreeks met een tegenpartij, plaats. Verbiedt men nu de „andere” transactie, dan vindt ook de „eene” niet plaats, tenzij het ruilverdoel grooter is dan de (ditmaal) dubbele provisie.

echter, is van een continu kapitaalverschaffingsproces geen sprake; het effect belichaamt een éénmaal plaats gevonden kapitaalverschaffing, waarvan men, daarna, uitsluitend de waarschijnlijke toekomstige opbrengsten wil weten. De verkoopters laten zich hier dus bij hun waardeeringen leiden door hun inzicht in die toekomstige opbrengsten en hebben daarbij geenerlei „kostprijs” tot richtsnoer. Bij wederzijdsche vrijlating der marktpartijen zal de prijsvorming voor effecten geheel en al de toekomstverwachtingen van koopers en verkoopters weerspiegelen, terwijl de prijsvorming voor regelmatig geconsumeerde en dus geproduceerde goederen en diensten op historische kostprijzen en actuele vervangingswaarden gebaseerd zal zijn. Bij de prijsbeheersching voor goederen en diensten worden dan ook terecht — zij het met zekere restricties — kostprijsverhoogingen na den dag, waaraan de stopprijs werd gekoppeld, in rekening gebracht, terwijl de prijsbeheersching ter effectenbeurse zulk een band met den gewijzigden loop der economische verhoudingen a priori niet kent (want er zijn hier geen kostprijzen) en daardoor vooral voor fondsen met wisselvallige opbrengstverwachtingen tot een soort winterslaap geleid heeft, waaraan pas gewijzigde omstandigheden een eind zullen kunnen maken ⁴⁾.

Juist omdat de gemiddelde aspirant-koopers en verkoopters beiden een hogere subjectieve waardeering voor het effect hebben dan met den stopkoers overeenkomt, behoort een werkelijke prijsvorming onder het stopkoersstelsel — welke overige mérites dit ook hebben moge — tot de volslagen onmogelijkheden. Het aantal koopers overtreft verre het aantal verkoopters, zoodat men, evenals bij de schaarsche artikelen, de koopers in de file moet laten staan en tot een toewijzingsstelsel moest overgaan. En aangezien er maanden, ja jaren, kunnen verlopen eer men als koper in deze denkbeeldige file aan de beurt komt, vindt hier in wezen een desynchronisatie van de prijsvorming plaats — de koopers uit het verleden worden geplaatst tegenover de aanbidders uit het heden —. De beurs krijgt, zooals het jaarverslag van De Nederlandsche Bank 1942—'43 zegt, hierdoor „meer en meer het karakter van een distributieapparaat”, waaraan alle elementen van den waren handel ontbreken. Men kan dan ook van meening verschillen met Dr. Hunscha, die in „Bankwirtschaft” van 1 Aug. 1943, na zes maanden koersstop aan de Berlijnsche beurs, schreef, dat er „an den Grundfunktionen der Börse bisher” niets veranderd was. Deze in bedoeld artikel niet verder geanalyseerde „Grundfunktionen”, zijn, naar uit het voorgaande volgt, in de allereerste plaats de onmiddellijke liquideerbaarheid van het in wezen lange crediet en voorts de dagelijksche bepaling van de ruilwaarde der effecten. Liquideerbaar zijn de effecten nog wel, maar tegen koersen, die alle aanbod onderdrukken; terwijl een waarde- en prijsvormingsproces zich ter beurse in het geheel niet meer afspeelt, althans niet voor die fondsen, welker koers het niveau van den stopkoers bereikt heeft. De bepaling van den koers, waartegen transacties worden afgesloten, is in deze omstandigheden, met betrekking tot deze fondsen, niet meer een vraag van economische wetmatigheid,

⁴⁾ De algemeene koersstop viel op 3 Maart 1943, met beperking tot het niveau van 2 Maart d.a.v. De gemiddelde omzet in Nederlandsche aandeelen aan de Amsterdamsche beurs was in 1942 f 46,9 miljoen per maand. In 1943 waren de cijfers, volgens de „Financieele Koorier” van 6 Jan. 1944:

millioen		millioen		millioen	
Jan.	f 53,8	Mei	f 9,0	Sept.	f 7,4
Febr.	„ 59,9	Juni	„ 4,8	Oct.	„ 8,0
Maart	„ 24,4	Juli	„ 6,5	Nov.	„ 6,9
April	„ 17,8	Aug.	„ 6,4	Dec.	„ 5,4

De invloed van den koersstop is dus wel zeer sprekend geweest. Zij werd ook tot de meeste soorten obligaties uitgebreid, met beperking tot het niveau van 10 Maart 1943 en met als voornaamste uitzondering de obligaties van Nederland en Nederlandsch-Indië. Ten einde den opwaartschen druk der koersen, leidende tot zwarten handel in effecten, tegen te gaan, was inmiddels, bij Besluit van den Secretaris-Generaal van Financiën en Justitie dd. 30 Sept. 1942, koop en verkoop, alsmede ruiling van aandeelen, depôtfractiebewijzen en participatiebewijzen, anders dan door tusschenkomst van een lid van de Bedrijfsgroep Effectenhandel of Vakgroep Makelaars in Effecten, verboden.

maar van het inzicht, dat leidende instanties terzake van de koersbeheersching hebben. Vooral de houder van stukken zonder vaste rentevergoeding, die zich door den dividendstop toch reeds een winstbeperking had moeten getroosten, waar geenerlei preferentie tegenoverstond, wordt, hierdoor de facto in de liquideerbaarheid belemmerd.

* * *

De prijzen ter beurse kunnen op drieërlei wijze tot stand komen.

1. Zij worden door de Overheid voorgeschreven, resp. naar boven toe beperkt.

2. De beurs registreert, via een ambtelijk of semi-ambtelijk apparaat, hoe vraag en aanbod zich ten opzichte van elkaar verhouden en tegen welken koers het grootste aantal koopers en verkoopters tot ruil kunnen komen.

3. De beurs kent een beroepmatigen handelsstand, die zichzelf tot tegenpartij kan opwerpen om toppen en dalen in vraag of aanbod te nivelleren. De prijsvorming verloopt a.h.w. via de sluisen van dezen beroepmatigen handel.

Men kan deze drie mogelijkheden aanduiden met de begrippen prijsbeheersching, prijsregistratie en prijsvorming ⁵⁾. De eerste vorm is typeerend voor de huidige oorlogsomstandigheden. Zij zal, op grond van de in het voorgaande gegeven redeneering, o.i. bezwaarlijk in overeenstemming geacht kunnen worden met regelen van rationeel beursbeleid, doch alleen gebaseerd kunnen worden op het buiten de beurs gelegen overheidsbelang. De tweede vorm is de belichaming van wat Lansburgh ⁶⁾ het „Schutzprinzip” genoemd heeft, waarbij nl. het publiek de „bescherming” ontvangt, gelegen in een ambtelijk apparaat van „koersvaststellers”, die geen handels- of bankzaken voor eigen rekening mogen drijven en geen adviezen mogen geven, zooals de Parijsche „agents de change”, die bij presidentieel decreet benoemd worden en de Berlijnsche „Kursmakler”. De derde vorm, in tegenstelling tot den tweeden, legt den nadruk op de in het voorgaande reeds betoogde wenschelijkheid om den verschaffers van het lange crediet, dat in effecten belichaamd is, zoo groot mogelijke kansen op het vinden van een tegenpartij — dus op het liquide maken van hun bezit — te geven en schakelt derhalve tusschen de uiteindelijke partijen een handelsstand in, die zelf als tegenpartij kan optreden, wanneer het publiek te eenzijdig georiënteerd mocht zijn, hetgeen het op gronden van massapsychologie in den regel is. Londen met zijn scheiding van handelende „jobbers” en makelende „brokers” was het prototype van deze a.h.w. door sluisen van handelaren geleide prijsvorming; in Amsterdam nam de hoekman in den zgn. „open hoek” een hoewel met den „jobber” zeker niet identieke, dan toch vergelijkbare positie in. Lansburgh spreekt hier van het „Umsatzprinzip”; immers, de bedoeling zit voor, om door zoo groot mogelijke omzetten een zoo continu mogelijk prijsverloop tot stand te doen komen en aldus te voldoen aan wat door de eeuwen heen een grondkenmerk van beursbeleid geweest is: het vinden van een tegenpartij te vergemakkelijken. Dreigt een groot aanbod, wegens gebrek aan vraag bij het publiek, in het luchtledige terecht te komen, dan kan deze beroepmatige handelsstand als

⁵⁾ Ook andere indeelingen zijn t.o.v. de wijze van prijsvorming mogelijk, bijv. die in contante affaires en termijnhandel. Voor ons doel is deze onderscheiding van weinig belang; de practijk leerde trouwens, dat een sterk ontwikkeld credietstelsel, zooals in New-York of, in mindere mate, in Amsterdam bestond, den constanten handel a.h.w. doet overgaan in den termijnhandel. Hoewel in principe tegenstellingen, zijn dus deze begrippen, door het georganiseerd vergemakkelijken van transacties op crediet, practisch naar elkaar toegevoerd. In New-York was zelfs het leenen van stukken voor baisse-transacties georganiseerd (de zgn. „loan crowd”), in tegenstelling tot Amsterdam, waar wel het leenen van geld (op prolongatie), maar niet het leenen van stukken georganiseerd was. Dat er ongeorganiseerd wel stukken geleend werden is een andere zaak.

⁶⁾ „Zur Systematik der Preisbildung an der Effektenbörse”, 1917. Berlin-Stuttgart.

koersbuffer optreden door voor eigen rekening te koopen; overweegt omgekeerd de vraag, dan vervult hij dezelfde functie door in blanco af te geven. En er zijn felle debatten geweest over de vraag, of daarmee nu een sociaal-economisch nuttige, dan wel schadelijke functie vervuld werd.

Het zou ons te ver voeren, het voor en tegen van de beroepmatige speculatie in het kader van dit artikel volledig uit te werken⁷⁾. Het valt niet te betwisten, dat de speculatie op den duur slechts zal kunnen bestaan door relatief laag in te koopen en relatief hoog te verkoopen, hoe ook de chronologische volgorde van deze beide transacties telkens moge zijn geweest. Zoowel naar boven als naar beneden moet de speculatie — „in the long run” — dus een invloed hebben, die de koersbewegingen tegenwerkt en niet stimuleert.

Door laag te koopen worden de prijzen immers verhoogd, door hoog te verkoopen d.e.t. verlaagd⁸⁾. Nu kan men stellen, dat deze heele redeneering niet noodig is, omdat in de toekomst de prijzen aan de effectenbeurzen relatief stabiele prijzen zullen zijn en omdat de eventuele koersnivelleerende invloed van de speculatie a priori zinloos wordt, wanneer die koersen niet aan veranderingen van beteekenis onderhevig zullen zijn.

Wij zouden deze stelling echter niet willen ondersteunen, omdat het op zijn minst aan twijfel onderhevig geacht mag worden, of, *zelfs in een toestand van overwegend geleide economie, stabiele effectenprijzen met het wezen van de op privaat ondernemerschap gebaseerde volkshuishouding te rijmen zouden zijn*. Men zou daartoe gelijkblijvende credietwaardigheid der ondernemingen en publiekrechtelijke lichamen, voorts ook gelijkblijvende opbrengstmogelijkheden der ondernemingen moeten veronderstellen. Immers, pas dan zou deze prijsvorming, die nu eenmaal krachtens haar afwijkenden aard niet aan kostprijzen gekoppeld kan worden en geheel op toekomstverwachtingen is afgestemd, van nature tot stabiele prijzen leiden.

De taak, om na den oorlog tot een in het dan geldende economische stelsel passende prijsvorming aan de effectenbeurzen te komen, zal zeker niet eenvoudig zijn: stemt men in met de in het voorgaande gevolgde redeneering, dan zal men geneigd zijn toe te geven, dat één onveranderlijke stopkoers in ieder geval met het wezen van de effectenprijsvorming onvereinigbaar moet worden geacht. Zooals de prijzen van goederen en diensten aan veranderlijke kostprijzen gerelateerd worden, zoo zou men de prijzen van effecten op zijn minst aan soepeler normen moeten verbinden. Doet men dit niet, of niet in voldoende mate, dan zal de beurs verstarren en haar traditionele rol niet kunnen spelen, zoodra het proces van kapitaalverschaffing, dat nu nagenoeg stilligt, weer in gang komt.

t. D.

⁷⁾ Zij, die ook de moraal-theologische mérites van de speculatie willen leeren beoordeelen, zullen een leidsman vinden in O. von Nell-Breuning S.J., „Grundzüge der Börsenmoral”, Freiburg i. Br. 1928. Vooral het in blanco afgeven — dus verkoopen van fondsen, die men niet bezit — blijkt wel eens tot gewetensbezwaren geleid te hebben.

⁸⁾ Dat de speculatie — „in the short run” — lang niet altijd handelt, zooals deze redeneering veronderstelt, en van buffer soms locomotief wordt, is in confesso.

DEFINITIEVE GEGEVENS BETREFFENDE HET LEVENSVZERKERINGSJAAR 1942.

Inleiding.

De belangrijkste bron van gegevens over het levensverzekeringsbedrijf, het verslag van de Verzekeringkamer, loopt zoover achter de feiten aan, dat het veel meer een historische waarde heeft dan een actuele. De oorlogstoestand heeft den datum van verschijning nog vertraagd. Daar echter juist thans groote waarde is te hechten aan

volledige cijfers, is het verslag over 1942 een beschouwing nog ten volle waard. Na deze bespreking van het verslag der Verzekeringkamer over het jaar 1942 zullen wij nog een artikel met voorloopige gegevens over 1943 doen volgen.

Het toezicht van de Verzekeringkamer.

Zooals bekend, is de Verzekeringkamer het orgaan, dat sinds de invoering van de Wet op het Levensverzekeringsbedrijf van 1922 toezicht houdt op de levensverzekeringmaatschappijen, de spaarkassen en de begrafenisondonden, deze laatste evenwel slechts voorzover ze uitkeeringen in geld doen. Juist in het verslagjaar 1942 werd aan de taak der Verzekeringkamer een groote uitbreiding gegeven door het onder toezicht stellen van het onderlinge brand-, inbraak-, diefstal-, waterleidingschade- en stormverzekeringsbedrijf. Daarna is er ook nog eenige bemoeienis gekomen met het bouwspaarkaswezen en sedert enkele maanden ook met het bedrijf van verzekering van begrafenissen in natura. Wij beperken ons in het hier volgend overzicht evenwel tot die categorieën, welke reeds van den aanvang af onder toezicht hebben gestaan, met uitzondering van de spaarkassen.

De onderscheiding in levensverzekeringmaatschappijen en begrafenisondonden berust niet op een scherpe definitie, doch is wel een kwestie van grootte van het bedrijf en van den aard daarvan. Er stonden aan het einde van 1942 in totaal 61 binnenlandsche en 8 buitenlandsche maatschappijen onder toezicht, alsmede 66 begrafenisondonden.

De productie.

Algemeen wordt als maatstaf voor den gang van zaken in het levensverzekeringsbedrijf gebruikt de grootte van de productie. Is een flinke productie bevorderlijk voor groei en bloei van het levensverzekeringsbedrijf, anderszits is een groote productie, zooals wij die thans zien, zeker niet geheel zonder bezwaren. Laten wij evenwel nagaan, hoe de productie in 1942 was. Alle vroegere records werden gebroken: aan nieuwe verzekeringen werd niet minder dan 1.002 miljoen gulden, dus ruim een milliard, afgesloten. Hierbij is de rente op de daarvoor in ons land gebruikelijke wijze door vermenigvuldiging met 10 gekapitaliseerd. Tabel 1 geeft een vergelijking met de voorgaande 2 jaren.

TABEL 1.
Productie van nieuwe verzekeringen in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaalverzekering	145,7	268,7	468,3
10 × Renteverzekering	118,1	252,2	398,4
Volksverzekering	84,6	107,0	135,4
Totaal	348,4	627,9	1.002,1

Behalve door nieuwe verzekeringen wordt nog wel eenige vooruitgang geboekt uit anderen hoofde (overgenomen portefeuilles, omrekening vreemde munt e.d.), doch de daarmee gemoeide bedragen zijn onbeteekenend vergeleken bij de nieuwe verzekeringen. Na de inzinking van 1940 was de productie in 1941 reeds weer op het vóóroorlogsche peil⁹⁾ gekomen, doch in 1942 heeft zij een ongekenden omvang aangenomen. Die groote productie, welke, zooals wij reeds opmerkten, ook belangrijke na-deelen heeft (waarop wij hier echter niet nader zullen ingaan, doch welke kwestie wij in een volgend artikel zullen behandelen, evenals de oorzaken van de groote productie), brengt uiteraard veel werk mede. Om daaraan juist nu eenigszins tegemoet te komen zijn, op advies van de Verzekeringkamer, maatregelen genomen om de werkzaamheden voor offerten voor collectieve contracten belangrijk te beperken.

Het royement.

Het royement, dat zijn de afgevoerde verzekeringen, wordt verdeeld in het zgn normaal of natuurlijk verval,

d.i. verval door overlijden en door afloop der verzekering, en het abnormaal of onnatuurlijk verval, d.i. verval door wijziging der verzekering, door afkoop, door wanbetaling en door andere oorzaken. In het natuurlijk verval is niet veel verandering op te merken, hetgeen een aanwijzing is, dat de sterfte niet abnormaal gestegen is. Hierop komen wij nog terug.

De tabellen 2a en 2b illustreeren het normaal verval in de laatste 3 jaren. Hierbij illustreert vooral tabel 2a het groote belang van de levensverzekering voor de volkshuishouding, met betrekking tot het finantiële gezinsrisico bij overlijden, waar in 1942 aan kapitaal- en volksverzekering samen niet minder dan 22,4 miljoen gulden wegens overlijden werd afgevoerd.

TABEL 2a.

Normaal verval (overlijden).

Door overlijden vervallen verzekerde bedragen in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaalverzekering	15,0	15,1	13,2
10 × Renteverzekering	14,4	14,6	16,4
Volksverzekering	8,9	9,1	9,2
Totaal	38,3	38,8	38,8

TABEL 2b.

Normaal verval (afloop).

Door afloop vervallen verzekerde bedragen in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaalverzekering	37,7	35,2	37,0
10 × Renteverzekering	7,0	7,7	7,8
Volksverzekering	4,0	4,0	4,1
Totaal	48,7	46,9	48,9

De tabel betreffende den afloop doet zien, hoe groot het belang is van de levensverzekering, als spaarinstituut, daar wel mag worden aangenomen, dat de afvoering gepaard gaat met uitkeering van ongeveer even groote bedragen, althans in de kapitaalverzekering en in de volksverzekering.

Het onnatuurlijke verval heeft als voornaamste oorzaken: wijziging der verzekering, afkoop en wanbetaling. De omrekening van vreemde munt en andere oorzaken zijn van geen betekenis geweest. De tabellen 3a, 3b en 3c illustreeren een en ander.

TABEL 3a.

Verval door wijziging der verzekering in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaalverzekering	23,4	19,6	20,1
10 × Renteverzekering	13,5	14,3	17,4
Volksverzekering	6,1	5,2	4,1
Totaal	43,0	39,1	41,6

TABEL 3b.

Verval door afkoop in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaalverzekering	58,4	33,0	26,1
10 × Renteverzekering	14,4	11,5	19,7
Volksverzekering	8,6	5,4	3,4
Totaal	81,4	49,9	49,2

TABEL 3c.

Verval door wanbetaling in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaalverzekering	37,4	22,3	24,6
10 × Renteverzekering	8,2	5,3	7,1
Volksverzekering	36,7	26,0	23,1
Totaal	82,3	53,6	54,8

Stand van de portefeuilles.

Verdeeld over meer dan 2 miljoen polissen in de Kapitaal- en Renteverzekering (de zgn. groote posten) en

bijna 10,7 miljoen polissen in de Volksverzekering, was per ultimo 1942 verzekerd een kapitaal van 4.153,9 miljoen gulden en tevens een jaarlijksche rente van 199,53 miljoen gulden. Kapitaliseeren wij de rente door vermenigvuldiging met 10, dan komen wij op een totaal van 6.149,2 miljoen gulden verzekerd kapitaal voor het geheele bedrijf met inbegrip van de portefeuilles in Oost- en West-Indië (voorzoover daarvan gegevens beschikbaar zijn), België, Frankrijk en Denemarken. Overigens is het aandeel van deze buitenlandsche portefeuilles niet bijzonder groot, n.l. in totaal 454 miljoen gulden.

Interessant is de splitsing in een aantal verzekeringsvormen. In tabel 4 is die splitsing gegeven. Daaruit blijkt tevens, dat de groei van de renteverzekeringen naar verhouding veel grooter is dan in de kapitaalverzekering. Vooral sterk is de stijging van de uitgestelde pensioenen, hetgeen uiteraard een gevolg is van de belastingfaciliteiten. De renteverzekeringen bij de groep „kapitaal- en renteverzekeringen” zijn de zgn. opvoedings- en ideaalrenten, dit zijn renten, welke ingaan na het overlijden van den verzekerde en dan tijdelijk worden uitbetaald, meestal niet als lijfrente, doch onafhankelijk van eenig leven.

Het premie-inkomen.

Dat met de uitbreiding der portefeuilles een stijging van het inkomen aan termijnpremiën gepaard gaat, is begrijpelijk. In de jaren 1940, 1941 en 1942 bedroeg dat inkomen, na aftrek der herverzekering, resp. f 119,7 miljoen, f 125,7 miljoen en f 143,3 miljoen. Belangrijk grooter was de stijging aan ontvangen koopsommen, in de 3 jaren na aftrek van herverzekering resp. f 24,2 miljoen, f 60,9 miljoen en f 98,0 miljoen. Zoals de Verzekeringskamer opmerkt, hebben deze groote bedragen aan koopsommen voor een niet onbelangrijk gedeelte betrekking op verzekeringen, die geen of nauwelijks eenig risicokarakter hebben. De levensverzekeringmaatschappijen nemen dan ook maatregelen om den toevloed van dergelijke verzekeringen te remmen, waarvoor de Bedrijfsgroep Levensverzekering richtlijnen gaf. Overigens is die rem al weer veel losser geworden door het intrekken van bepaalde richtlijnen.

Het was de Verzekeringskamer opgevallen, dat het vooral in 1942 veelvuldig voorkwam, dat door verzekerden bij de maatschappijen bedragen werden gedeponerd, waaruit op de vervaldagen de verschuldigde premie kan worden voldaan. Verdere uitbreiding van dat verschijnsel achtte de Verzekeringskamer ongewenscht, daar de maatschappijen op deze wijze feitelijk een bankfunctie verrichten en meer risico op zich nemen dan voor een bedrijfsuitoefening noodzakelijk is. De Kamer verwacht dan ook, dat de maatschappijen voor het vervolg het gedeponerde bedrag zullen beperken tot een som, die de over twee jaren verschuldigde premie niet te boven gaat.

Uitkeeringen en afkopen.

Als belangrijkste verschijnsel is te noemen, dat de zeer sterke daling van 1940 op 1941 van het aan afkopsommen uitbetaalde bedrag in 1942 nog door een kleinere, verdere daling gevolgd werd. De uitgekeerde lijfrenten vertoonen een normale stijging.

Tabel 5 illustreert één en ander.

TABEL 5.

Uitkeeringen en afkopen, na aftrek van herverzekeringen, in miljoenen gulden.

	1940	1941	1942
Kapitaal en restitutie van premie bij overlijden	22,2	21,7	21,2
Kapitaal bij expiratie	35,3	33,0	32,8
Overige kapitaalsuitkeeringen	0,1	—	0,1
Uitgekeerde lijfrenten e.a.	26,4	27,9	30,6
Uitgekeerde afkopen	21,2	11,3	10,8
Totaal van alle uitkeeringen	105,2	93,9	95,5

TABEL 4.

Stand der Portefeuille.

	Verzekerde bedragen in miljoenen guldens								
	Aantal Polissen			Kapitaal			Jaarlijksche rente		
	1940	1941	1942	1940	1941	1942	1940	1941	1942
Groote verzekeringen:									
Kapitaal- en renteverzekeringen	1.400.167	1.503.523	1.684.755	2.428,0	2.572,6	2.919,2	39,80	44,27	53,17
Ingegane lijfrente	67.074	71.869	78.616	5,4	5,4	6,0	26,24	28,60	31,37
Uitgestelde pensioenen	132.846	151.790	181.585	6,9	8,1	8,8	48,82	58,34	73,66
Overige renteverzekeringen	56.028	63.841	78.021	0,5	1,0	1,0	29,98	34,44	41,31
Totaal	1.656.115	1.791.023	2.022.977	2.440,8	2.587,1	2.935,0	144,84	165,65	199,51
Volksverzekeringen	9.611.003	9.992.457	10.681.465	1.060,4	1.120,1	1.218,9	0,02	0,02	0,02
Algemeen totaal	11.267.118	11.783.480	12.704.442	3.501,2	3.707,2	4.153,9	144,86	165,67	199,53

De Premiereserve of Wiskundige Reserve.

De premiereserve, de alles beheerschende post op de balans van een levensverzekeringmaatschappij, steeg (na aftrek der herverzekering) van f 1.335,2 miljoen in 1940 tot f 1.441,3 miljoen in 1941 en tot f 1.598,2 miljoen per ultimo 1942. De stijging was in 1940, 1941 en 1942 resp. 48,1, 106,1 en 156,9 miljoen gulden. Meer dan 1½ miljard gulden wordt dus door het levensverzekeringsbedrijf beheerd. In verband met de premiereserve bespreekt de Verzekeringskamer de kwestie van de depôtstelling. Daarover wordt gezegd: „Het is ons gebleken, dat er, in verband met het afsluiten van collectieve contracten met werkgevers ter verzekering van personeel, levensverzekeringmaatschappijen bereid zijn gevonden om de wiskundige reserve voor de verplichtingen, die uit deze contracten voortvloeien, te deponeren bij de desbetreffende onderneming. Deze ontwikkeling achten wij minder juist, omdat op deze wijze voor beperkte groepen van verzekerden een niet te motiveeren privilege wordt geschapen, hetgeen in strijd is met den rechtsregel, dat de levensverzekeringmaatschappij ten opzichte van al hare verzekerden gelijkelijk aansprakelijk is. Uit den aard der zaak slaat het vorenstaande niet op depôts, welke betrekking hebben op herverzekeringsovereenkomsten met andere maatschappijen, noch op zekerheidsstellingen bij andere maatschappijen ter waarborging van gegeven garanties. Het kan n.l. als een belang voor het geheele bedrijf worden beschouwd, dat een levensverzekeringmaatschappij te allen tijde de beschikking heeft over de volledige activa, daarbij inbegrepen de activa, welke dienen ter dekking van dat gedeelte der premiereserve, dat betrekking heeft op de in herverzekering gegeven posten. Vooral in oorlogstijd springt het belang hiervan in het oog. Wij verwachten, dat de maatschappijen zich in het vervolg van het verleenen der bedoelde faciliteit zullen onthouden.”

De grondslagen: sterfte, rente en onkosten.

Zoals bekend mag worden ondersteld, rust het levensverzekeringsbedrijf in hoofdzaak op de drie grondslagen: sterfte, rente en onkosten.

Het onderzoek, dat de Verzekeringskamer naar de sterfte instelt, is altijd zeer uitvoerig. Het blijkt, dat de ervaring in 1942 gunstig was en zeker geen pessimistischen klank rechtvaardigt. Men kan zeggen, dat de gevolgen van den oorlog zich zeker nog niet catastrophaal afteekenen in de sterfte-ondervinding van de levensverzekeringmaatschappijen. Tabel 6 illustreert dit, terwijl daaruit ook is af te lezen, hoeveel sterfgevallen een direct gevolg van den oorlog waren. Opgemerkt zij, dat het hier een verzekeringssterfte betreft, zoodat dus personen, die meer polissen hebben, ook evenveel malen worden geteld.

De tweede belangrijke grondslag is, zooals wij zeiden, de rente. In tabel 7a is daaromtrent een overzicht gegeven.

De daling der rente is o.a. een gevolg van verschuiving in de beleggingen van hypotheeken naar effecten en van het hooge koerspeil van deze laatste. De rentemarge is grooter dan tabel 7 zou doen vermoeden, daar het totaal der beleggingen belangrijk hooger is dan de wiskundige reserve en de volle rente over dat meerdere is tevens een veilige marge (zie tabel 7b).

TABEL 6. Waargenomen sterfte.

	Totaal aantal waargenomen sterfgevallen	Aantal oorlogsterfgevallen	Aantal sterfgevallen zonder molest	Verwacht aantal sterfgevallen volgens (G.B.M.) '21—'30	Percentage
Kapitaalverzekeringen:					
1940	7.060	1.035	6.025	7.498	80 %
1941	6.634	192	6.442	7.827	82 %
1942	6.711	336	6.375	8.467	75 %
Volksverzekeringen:					
1940	84.649	4.887	79.762	87.411	91 %
1941	85.430	1.253	84.177	89.029	95 %
1942	82.173	1.572	80.601	92.270	87 %

¹⁾ Onder de G.B.M. '21—'30 verstaat men de sterftetabel, afgeleid uit de waarnemingen over de geheele mannelijke bevolking van Nederland, periode 1921—1930.

TABEL 7a. Gemiddelde rente.

	1940	1941	1942
Vaste eigendommen (netto)	5,58	5,49	5,77
Hypotheeken	4,04	4,06	4,05
Effecten	3,98	3,57	3,47
Leening op schuldbekentenis	3,56	3,61	3,58
Polisleeningen	5,07	5,05	5,07
Alle beleggingen	4,07	3,94	3,81
Gemiddelde rentevoet der premiereserve	3,50	3,47	3,47
Marge	0,57	0,47	0,34

TABEL 7b. Overrente in miljoenen guldens.

	1940	1941	1942
Totaal rente-inkomen	57,4	59,3	62,8
Gemiddelde wiskundige reserve	1311,1	1388,3	1519,8
Gemiddelde rekenrentevoet	3,50 %	3,47 %	3,47 %
Geschatte benodigde rente	45,9	48,2	52,7
Overrente	11,5	11,1	10,1

De totale onkosten, welke in 1940, 1941 en 1942 resp. 28,2, 32,8 en 41,8 miljoen guldens hebben bedragen, moeten door de maatschappijen gesplitst worden in 2 deelen, de zgn. eerste onkosten, dat zijn die kosten, welke gemaakt moeten worden om productie te verkrijgen, en de doorlopende onkosten of administratiekosten. Wanneer de eerste onkosten worden uitgedrukt in een percentage van de netto productie, dan blijkt dat percentage een daling te vertoonen van 3,44 % in 1940 tot 2,59 % in 1941 en 2,29 % in 1942. De doorlopende onkosten, uitgedrukt in % van de bruto jaarpremie eigen risico, waren in die 3 jaren resp. 13,66 %, 13,32 % en 13,32 %. De voor de doorlopende onkosten beschikbare bedragen (de onkostenopslagen in de premie) waren echter belangrijk grooter; de marge was van de bruto jaarpremie eigen rekening resp. 7,40 %, 7,62 % en 7,97 %.

De beleggingen.

Bij de beleggingen zien wij een zeer sterke verschuiving, welke gaat ten koste van de hypotheeken in de richting van de effecten en andere beleggingen. Bij deze laatste groep zijn inbegrepen de schatkistpromessen. De bedoelde verschuiving is voornamelijk een gevolg van het voor de

TABEL 8.

Overzicht van de beleggingen.

	Balanswaarde in miljoenen gulden			In % van het totaal van alle beleggingen		
	1940	1941	1942	1940	1941	1942
Landelijke eigendommen	14,4	14,3	14,2	1,0 %	0,9 %	0,8 %
Gebouwen	133,5	134,1	130,7	9,4 %	8,8 %	7,7 %
Totaal vaste eigendommen	147,9	148,4	144,9	10,4 %	9,7 %	8,5 %
Hypotheek op landerijen	62,0	59,0	50,8	4,3 %	3,9 %	3,0 %
Hypotheek op gebouwen	397,4	371,5	317,1	28,0 %	24,3 %	18,6 %
Totaal hypotheek	459,4	430,5	367,9	32,3 %	28,2 %	21,6 %
Aandeelen	50,8	43,8	44,5	3,6 %	2,9 %	2,6 %
Obligatiën Nederland en Overzeesche Gewesten	197,9	328,0	467,0	13,9 %	21,4 %	27,4 %
Obligatiën buitenland	44,0	50,5	60,3	3,1 %	3,3 %	3,5 %
Totaal effecten	292,7	422,3	571,8	20,6 %	27,6 %	33,5 %
Leeningen op schuldbekentenis	413,0	432,3	426,2	29,1 %	28,3 %	25,0 %
Polisbeleeningen	70,0	63,9	56,3	4,9 %	4,2 %	3,3 %
Gedeponeerd in geld bij herverzekering-maatschappijen	6,7	6,7	6,4	0,5 %	0,4 %	0,4 %
Andere beleggingen	30,7	25,4	132,0	2,2 %	1,6 %	7,7 %
Totaal alle beleggingen	1420,4	1529,5	1705,5	100,0 %	100,0 %	100,0 %

maatschappijen bestaande verbod om hypotheek te sluiten, van de onmogelijkheid om vaste eigendommen aan te schaffen, en voorts natuurlijk van de staatsleeningen, waarop de institutioneele beleggers voor zeer groote bedragen moesten inteekeken. Als wij rekening houden met schatkistpromessen, blijkt ons uit tabel 8, dat de levensverzekeringmaatschappijen, in den vorm van obligatiën, leeningen op schuldbekentenis enz., voor ongeveer 50 % van hun totale beleggingen geïnteresseerd waren bij den Staat en zijn organen (overheidscrediet).

Van de binnenlandsche obligatiën was nl. in 1940, 1941 en 1942 resp. 48 %, 66 % en 77 % obligatiën van staat, provinciën, gemeenten enz.

De Verzekeringskamer komt zonder de schatkistpromessen voor de 3 jaren op resp. 35,8, 42,4 en 46,1 % van de totale beleggingen als overheidscrediet.

Over enkele afzonderlijke beleggingsvormen laten wij nog eenige opmerkingen volgen.

De exploitatiekosten van de *vaste eigendommen* vormen een vrijwel gelijkblijvend percentage (31 %, 33 %, 32 %) van de bruto huren. De afschrijvingen zijn verminderd en waren in 1942 minder dan de helft van die in 1940.

Bij de *hypotheek* is vrijwel alleen sprake van eerste hypotheek. Executies, in 1940 nog 66 en in 1941 nog 34, hadden er in 1942 slechts 4 plaats. Achterstand in de hypotheekrente was in de 3 jaren resp. 2,30 %, 4,12 % en 1,64 % van de hypotheekrente.

Over de *effecten* spraken wij reeds, toen wij het thema behandelden van het aandeel, dat de levensverzekeraars in het overheidscrediet hebben. De winst op effecten (door koersverandering en door verkoop) bedroeg resp. 13,0, 7,5 en 14,1 miljoen gulden.

Besluit.

Wanneer wij uit het verslag van de Verzekeringskamer nog noemen de hoofdstukken, welke de buitenlandsche maatschappijen, de spaarkassen en de fondsen behandelen, dan is ons overzicht vrijwel compleet.

Vervolgens geeft de Kamer nog een korte samenvatting van den verzekeringsstand, terwijl ook aan de pas aan het einde van 1942 onder toezicht gestelde onderlinge schadeverzekeringmaatschappijen eenige aandacht gewijd wordt.

Na een opsomming van de overheidsmaatregelen, welke van belang zijn voor het verzekeringswezen en in 1942 en 1943 werden getroffen, volgt een groot aantal verzamelstaten, die tezamen een uitnemend beeld geven van het Nederlandsche levensverzekeringbedrijf.

In een volgend artikel zullen wij eenige officieuze gegevens over het levensverzekeringjaar 1943 geven.

A. DE BRUIJN.

DE OORZAKEN VAN HET VERSCHIL IN REËEL LOON IN LANDBOUW EN INDUSTRIE.

De verschillen in belooning, welke wij constateerden¹⁾ bij landbouw- en industriearbeiders, leiden tot de vraag, welke oorzaken voor het verschil in reëel loon van de landarbeiders enerzijds en van de industrieelers anderzijds zijn aan te wijzen.

1. De arbeidsproductiviteit.

Soms wordt een verschil in arbeidsproductiviteit als één der belangrijkste factoren van loonverschil naar voren gebracht. Deze zou dan in den landbouw lager zijn.

Om misverstand te voorkomen willen wij opmerken, dat er sprake kan zijn van arbeidsproductiviteit, zowel in technisch als in economisch opzicht. Een vergelijking tusschen de productiviteit uit een technisch oogpunt kan hier buiten beschouwing blijven, daar wij getracht hebben de groepen van arbeiders, waarvan het loon vergeleken wordt, zoodanig te kiezen, dat hun arbeid in dit opzicht gelijkwaardig is. De vraag blijft dan, of er sprake is van een verschil in economische arbeidsproductiviteit. Hieronder wordt dan verstaan de maatschappelijke waardeering, bij de bestaande economische situatie, voor de laatst toegevoegde arbeidseenheid. Deze waardeering bepaalt de hoogte van het loon, dat dan voor alle, uit arbeidstechnisch oogpunt gelijke, arbeiders, die in eenzelfde bedrijf werkzaam zijn, gelijk is. De vraag is nu, wanneer de belooning voor gelijksoortigen arbeid in alle bedrijfstakken gelijk zal zijn. Dit zou het geval zijn in een maatschappij, waar alle prijzen, zonder wrijvingsverschijnselen en bij volkomen bewegelijkheid der productiefactoren, op de vrije markt tot stand kwamen. De productie zou dan in alle bedrijfstakken zoover worden uitgebreid, dat de grensproductiviteit en daarmee het loon van uit arbeidstechnisch oogpunt gelijken arbeid overal gelijk zou zijn. In de huidige maatschappij zijn er echter verschillende factoren werkzaam, die een dergelijke nivellering belemmeren. Deze factoren hebben, via een wijziging in de rentabiliteit, tot gevolg gehad, dat de productie werd uitgebreid dan wel ingekrompen tot een peil, waarbij de grensproductiviteit van den arbeid ging afwijken van die van gelijksoortigen arbeid elders in het bedrijfsleven. De aard van sommige dezer factoren is zoodanig geweest, dat een dergelijke toestand langen tijd kon blijven voortbestaan. De conclusie luidt dus, dat zonder verschil in arbeidsproductiviteit geen verschil in loon kan bestaan, maar dat anderzijds

¹⁾ „Het verschil in het loon van arbeiders in industriele bedrijven en van arbeiders in den landbouw vóór den oorlog”, in het „Loonvraagstukken”-nummer der „E.-S.B.” van 19 April 1944.

een verschil in arbeidsproductiviteit geen rechtstreeksche oorzaak van loonverschil is, doch zelf het gevolg is van bepaalde oorzaken, welke hierna zullen worden bekeken.

2. De economische machtspositie van de arbeiders.

Was de verhouding van vraag en aanbod zoodanig, dat de arbeid in de vóóroorlogsjaren in de industrie schaarsch en in den landbouw overvloedig was? Het eerste was geenszins het geval. De werkloosheid in de industrie was nog grooter dan in den landbouw. De reden, waarom in de industrie, in tegenstelling tot den landbouw, relatief hooge loonen konden worden gehandhaafd bij een zoo groote werkloosheid, was gelegen in de sterkere organisatie van de niet-agrarische arbeiders. Dit handhaven van het hooge loon kon echter alleen geschieden door de grensproductiviteit hieraan aan te passen en wel door de productie in te krimpen, hetzij absoluut, hetzij relatief door n.l. minder uit te breiden dan bij lagere loonen het geval had kunnen zijn.

Deze sterkere organisatie is enerzijds te verklaren uit de doelmatiger wijze, waarop de arbeiders in de steden georganiseerd kunnen worden, anderzijds uit de zwakkere positie, die de landarbeiders, afgezien van het geringere onderlinge contact, hebben. Dit laatste n.l. omdat op vele landbouwbedrijven door den bedrijfsleider en zijn gezinsleden handenarbeid wordt verricht, zoodat globaal de helft van den landarbeid door deze laatste categorie wordt verricht. Hierdoor kan in slechts weinige gebieden een staking dusdanige gevolgen hebben, dat hulp uit naburige streken onvoldoende zou zijn om de oogstwerkzaamheden te doen stagneeren. Maar al was de organisatie der landarbeiders even sterk geweest, dan zouden zij toch met minder kans op succes gelijke looneischen hebben kunnen bedingen. Ten eerste was het aanbod van landarbeiders groot, tengevolge van het groote geboorteoverschot ten plattelande, gepaard gaande met factoren, die belemmerend werkten op een voldoende afvloeijing der overtollige arbeidskrachten naar niet-agrarische beroepen en met een uitbreiding van den cultuurgrond, die, in verhouding tot den aanwas der plattelandbevolking, veel te gering was. Wij komen hierop verderop nog terug.

Zouden nu bij een dergelijk groot aanbod van arbeidskrachten even hooge reële loonen als van gelijksoortigen arbeid in de niet-agrarische bedrijven zijn verregen, dan zou de werkloosheid dientengevolge grooter zijn geworden en wellicht nog grooter als in de niet-agrarische sectoren het geval is geweest. Dit feit heeft ongetwijfeld zijn invloed gehad bij het vaststellen der looneischen door de werknemers. Hierbij komt, dat om dezelfde hierboven genoemde redenen de groote vraag naar grond de pacht vóór den oorlog steeds zoo hoog heeft gehouden, dat, hoewel de pacht in de depressiejaren aanzienlijk is gedaald, een geringe belooning voor den pachter overbleef. De betreffende statistische cijfers over de rentabiliteit van een groot aantal landbouwbedrijven in geheel Nederland toonen dit laatste duidelijk aan. Dit is van werkgeverszijde zeer zeker steeds als een argument tegen loonsverhooging naar voren gebracht.

3. De rentabiliteit in den landbouw t.o.v. die in de niet-agrarische bedrijfstakken.

Wij noemden al de oorzaken, die tot een lage rentabiliteit in den landbouw hebben geleid. Zijn er nu anderzijds ook oorzaken te noemen voor een hogere rentabiliteit in de niet-agrarische bedrijfstakken? Cijfers van een concreet en objectief onderzoek staan ons niet ter beschikking. Wij moeten het dan ook laten bij de volgende algemeene opmerkingen.

De rentabiliteit van den Nederlandschen landbouw was voor 1931 geheel afhankelijk van de marge, die de vrije marktprijs boven de productiekosten toeliet. Hoewel onze landbouw in landbouw-technisch opzicht een zeer hoog peil heeft bereikt, was niettemin deze marge gering.

Van 1931 af werd van geleidelijk steeds meer producten een minimumprijs vastgesteld. De landbouwpolitiek in die jaren liet echter evenmin een behoorlijke marge tusschen prijs en productiekosten toe, afgezien van de prijzen voor oogst 1939, welke door den dreigenden oorlog werden beïnvloed. Aaneensluiting van de producenten, teneinde invloed op de markt uit te oefenen, was noch vóór 1931, noch daarna mogelijk, mede door het groote aantal producenten. In de niet-agrarische bedrijfstakken was dit anders. In vele bedrijfstakken of onderdeelen daarvan is het aantal producenten gering. Aaneensluiting in eenigerlei vorm, eventueel als onderdeel van een internationale combinatie van producenten, is veelal toegepast met het doel de marktpositie te verbeteren en de rentabiliteit te verhoogen. Hierdoor zijn dan weer de looneischen van de arbeidersorganisaties beïnvloed.

Wij noemden als oorzaak van de geringe rentabiliteit in den landbouw de groote vraag naar grond, welke een hooge pacht tot gevolg had. Dit is niet de eenige oorzaak. Een andere zien wij in het feit, dat de grootte van het meerendeel der Nederlandsche landbouwbedrijven bedrijfseconomisch te klein is. Op groote bedrijven, waar op groote schaal landbouw-technische kennis kan worden toegepast, ligt de situatie gunstiger. Bij de industrie is, volgens onzen globalen indruk, de toestand zoodanig, dat de productiekosten veel meer in overeenstemming zijn met die van buitenlandsche concurrenten, o.a. omdat versnippering van het bedrijf hier in het algemeen niet heeft plaats gehad.

De vraag kan gesteld worden, waarom een dergelijk verschil in rentabiliteit niet na korteren of langeren tijd geheel of gedeeltelijk wordt opgeheven. Dit is niet het geval, als gevolg van de onder punt 4 te noemen factoren, die het overgaan van agrarische naar niet-agrarische beroepen belemmeren.

Tenslotte willen wij nog de vraag stellen, of een verbetering van de rentabiliteit in den landbouw — zooals sinds de laatste jaren het geval is — een gunstigen invloed op het landarbeidersloon zou hebben. Bij een vrijen pacht prijs zou dit nauwelijks het geval kunnen zijn. De grondeigenaren waren daarvoor in een veel te sterke positie tegenover de landarbeiders. Het fixeeren van den pacht prijs — zooals thans practisch het geval is — geeft een mogelijkheid tot loonsverhoging, echter alleen, indien door de gestegen rentabiliteit de vraag naar landarbeiders wordt vergroot. In de industrie zien wij in een dergelijke situatie een grootere vraag, zoowel door vollediger benutting van de productiecapaciteit als door vergroting hiervan. In den landbouw ligt ook hier de toestand anders. Uitbreiding van de oppervlakte cultuurgrond is op korten termijn niet mogelijk en op langen termijn slechts in zeer beperkte mate. Arbeidsintensiever werken heeft, practisch gezien, eveneens weinig te betekenen voor de vergroting van de vraag naar arbeid.

Het profiteeren van de verbeterde rentabiliteit zou dus vrijwel alleen mogelijk zijn geweest door sterkere organisatie der landarbeiders. In hoeverre dit laatste uit het oogpunt der welvaart van de agrarische bevolking als geheel wenschelijk zou zijn geweest, blijft hier buiten beschouwing.

4. Het groote aanbod van landarbeid en de geringe uitbreiding van den cultuurgrond.

Het groote aanbod van landarbeid vloeit voort uit het groote geboorteoverschot op het platteland, gepaard gaande met de moeilijkheden om over te gaan naar beroepen buiten den landbouw. Het geboorteoverschot was gemiddeld over de jaren 1930 t/m 1935 in de gemeenten met minder dan 5.000 inwoners 1,4 %, in die met meer dan 100.000 inwoners 0,8 %.

De uitbreiding van de hoeveelheid cultuurgrond stond hiertegenover in een ongunstige verhouding; ze bedroeg

namelijk tusschen 1910 en 1936 gemiddeld 6.000 ha per jaar, d. i. $\pm 0,25\%$ van de totale oppervlakte cultuurgrond. Tegenover de toeneming der landarbeidersbevolking bestond dus een geringe toeneming van de behoefte aan landarbeid. Wel steeg ook de arbeidsintensiteit door vergroting van de productie per ha en vooral door uitbreiding van fruitteelt en groven tuinbouw. Hiertegenover moet echter, tengevolge van de ontwikkeling van de techniek, de invloed van het toenemende gebruik van landbouwwerktuigen en machines worden gesteld. Een indirect ongunstige invloed op het landarbeidersloon ging eveneens uit van den relatief sterken aanwas der landbouwersbevolking. Wie zich van een pachtbedrijf wilde verzekeren, moest een zoodanig hoogen pacht prijs bieden, dat een laag netto-overschot overbleef. Den ongunstigen invloed hiervan op het loon hebben wij hiervoor al genoemd.

De gevolgen van de ongunstige verhouding van de oppervlakte cultuurgrond tegenover de grootte van de plattelandsbevolking zouden niet zijn opgetreden, indien het afvloeien van de overtollige bevolking naar de steden en naar het buitenland zonder eenigen weerstand had kunnen plaatsvinden. Dit was echter niet het geval. De moeilijkheden, die overwonnen moesten worden, waren de volgende:

a. *De relatief hooge kosten van opleiding voor een beroep buiten den landbouw.*

De kosten van voortgezet onderwijs zijn veel hooger dan in de steden tengevolge van de reis- en verblijfkosten. Indien niet een bepaalde vooropleiding wordt genoten, maar onmiddellijk met — aanvankelijk — ongeschoold werk wordt begonnen, blijven nog de kosten van verblijf buitenshuis, welke de jeugdige stedelijke arbeider in het algemeen niet behoeft te maken.

b. *De weerstand, die bij het kiezen van een ander beroep overwonnen moet worden.*

De levensomstandigheden op het platteland zijn in verschillende opzichten zeer verschillend van die in de stad. De stedeling voelt slechts bij uitzondering voor een blijvend werkkring op het platteland en omgekeerd wordt slechts een klein gedeelte van de plattelanders zoodanig aangetrokken door de vele, voor hen nieuwe, mogelijkheden in de stad, dat zij zich aldaar willen gaan vestigen. De gehechtheid aan de bekende omgeving en levensgewoonten spelen hierbij een rol. Dit geldt voornamelijk voor het wonen als zoodanig. Daarbij komt, dat de keuze van een ander beroep een financieel offer beteekent, daar de landarbeider gedurende den eersten tijd genoodzaakt is in de stad ongeschoolden arbeid te verrichten.

c. *De werkloosheid in de steden.*

Vooraf in de laatste jaren vóór den oorlog was de werkloosheid in de steden zeer groot. Dit verminderde de kans om van de hoogere loonen blijvend te kunnen profiteren aanzienlijk en kan dus eveneens als een weerstand voor den trek naar de stad worden beschouwd.

d. *De moeilijkheden bij de emigratie.*

De moeilijkheden, die in vrijwel alle landen, speciaal in de jaren vóór den oorlog, aan de immigranten in den weg werden gelegd, waren oorzaak, dat evenmin door emigratie een merkbare vermindering van het aanbod van landarbeid tot stand kwam.

Conclusie.

Het jaarinkomen van de uitgekozen groep industrie-arbeiders in de kleine steden bleek 20%, in de groote steden 40% hooger te liggen dan het jaarinkomen, dat reëel gelijk is te achten met het jaarinkomen van de groep landarbeiders, waarvan het loon met dat der eersten is vergeleken. Het laatste jaarinkomen zou — bij een gemiddeld aantal gewerkte uren van 47 per week — verkregen worden bij een uurinkomen van 36 cent in de kleine steden en van 40,5 cent in de drie groote steden; de werkelijke uurinkomens der industrieel arbeiders

liggen 7 cent hooger in de kleine en 16,5 cent hooger in de groote steden.

Als oorzaken meenen wij te hebben gevonden:

1. De zwakkere economische machtspositie van de landarbeiders t.o.v. die van de industrie-arbeiders.

2. De lage rentabiliteit in den landbouw t.o.v. niet-agrarische bedrijfstakken.

3. Het groote aanbod van landarbeid, de geringe uitbreiding van den cultuurgrond en de groote vraag naar grond, tezamen met de factoren, die het overgaan naar beroepen buiten den landbouw hebben belemmerd.

Wij willen er den nadruk op leggen, dat het berekenen van het verschil in geldloon en in reëel loon op sommige onderdeelen slechts globaal is geschied. Aan het concrete resultaat dient dan ook geen al te groote waarde te worden toegekend. Wij meenen de berekening zoodanig te hebben opgezet, dat het berekende loonverschil eerder te klein dan te groot is te noemen.

P. M. VAN NIEUWENHUIJZEN

AANTEEKENINGEN

HET INTERNATIONALE GOEDERENVERVOER VAN ZWITSERLAND IN DEN HUIDIGEN OORLOG.

Inleiding.

Ook Zwitserland heeft, al behoort het niet tot de oorlogvoerende landen, te kampen met talrijke transportproblemen, welke uiteraard voor een groot deel zijn toe te schrijven aan de geografisch typische ligging. Vooral met het oog op de voorziening van het land met de onontbeerlijke grondstoffen en levensmiddelen, was men genoodzaakt tot diep ingrijpende maatregelen op vervoersgebied, waarvan wij die, welke betrekking hebben op het vervoer uit het buitenland tot de Zwitsersche grens en omgekeerd, nader zullen beschouwen.

De moeilijkheden, waarvoor de Zwitsersche Staat zich hierbij gedurende den oorlog gesteld zag, komen duidelijk naar voren bij beschouwing van het internationale goederenverkeer, zooals dat vóór den oorlog was samengesteld. Teneinde een indruk te krijgen van de geografische verdeeling van den Zwitserschen buitenlandschen handel, volgt hier een overzicht, aangevende het aandeel (in %) van enkele der belangrijkste landen in het handelsverkeer van Zwitserland¹⁾. (zie blz. 234)

Hoewel het procentueele aandeel in den Zwitserschen buitenlandschen handel van Duitschland, ten opzichte van de andere landen afzonderlijk, het grootst is, vormt het toch een sterke minderheid, indien het wordt vergeleken met het totale aandeel van de overige met Zwitserland handelsdrijvende landen. Dit is een gevolg van de sedert 1935 te constateeren versterking van de geografische differentiatie van het Zwitsersche handelsverkeer. Juist dit verschijnsel maakt voor Zwitserland de voorziening met buitenlandsche goederen thans zoo buitengewoon moeilijk. Een genoegzame goederenvoorziening in oorlogstijd is voor Zwitserland evenmin te verkrijgen door een streven naar een absolute autarkie; vandaar, dat men hier te doen heeft met een typisch vervoersprobleem. Ons interesseert derhalve in de eerste plaats de wijze, waarop Zwitserland zich gedurende den huidige oorlog voorziet van de noodige grondstoffen en levensmiddelen. Aan den uitvoer zal dan ook geen speciale aandacht worden geschonken; de export vindt over het algemeen langs dezelfde wegen plaats als de invoer.

De moeilijkheden sedert medio 1940.

Tot medio 1940 waren nog geen bijzondere problemen gerezen ten aanzien van de verzorging van het land met buitenlandsche goederen. Het internationale handelsverkeer over zee werd vóór den oorlog onderhouden door regelmatige lijndiensten van Genua en Marseille af. Bij

¹⁾ Bron: „Die Volkswirtschaft“, Februari 1939 en 1940.

Aandeel	1938		1939	
	Invoer	Uitvoer	Invoer	Uitvoer
Duitschland (zonder Oostenrijk)	23,2	15,7	23,3 ¹⁾	14,8 ¹⁾
Oostenrijk	2,1	2,3		
Frankrijk	14,3	9,2	14,6	10,8
Italië	7,3	6,9	7,2	6,2
België	4,3	3,2	7,3	3,0
Nederland	3,5	4,7	3,7	6,1
Engeland	5,9	11,2	5,8	12,7
Spanje	0,3	0,4	0,3	0,4
Denemarken	0,9	1,4	1,3	1,5
Zweden	1,2	3,1	1,2	4,0
Tsjecho-Slowakije	3,6	3,3		
Hongarije	1,6	1,2	1,8	1,6
Roemenië	1,6	1,1	1,5	1,1
Rusland	1,8	0,8	0,5	1,2
Egypte	1,6	1,1	1,7	1,0
Britsch-Indië	1,4	1,8	1,4	2,0
China	0,5	2,1	0,5	0,9
Japan	0,7	2,5	0,6	1,0
Canada	1,5	1,1	1,6	1,2
Ver. Staten	7,8	6,9	7,0	10,0
Argentinië	3,6	2,7	4,2	2,5
Overige landen ..	11,3	17,3	14,5	18,0
Totaal	100	100	100	100

¹⁾ Inclusief Oostenrijk.

het uitbreken van den oorlog begon men met het charteren van neutrale schepen, hetgeen door de belligerenten werd toegestaan. De tonnage, welke uitsluitend ten dienste zou staan van den internationalen handel van Zwitserland, mocht de 114.000 brt. niet overschrijden; later werd dit maximum tot 130.000 brt. opgevoerd, waarbij nog 40.000 gewichtstonnen kwamen voor het personenvervoer tusschen Iberische en Italiaansche havens. De onderhandelingen met Noorwegen in September 1939, tot het verkrijgen van schepen op tijdcharter, mislukten, maar een Grieksche reederij stond 15 schepen af (in totaal 115.000 brt.). Het verkeer liep voornamelijk over Genua, Savona en Marseille. De moeilijkheden begonnen eigenlijk pas na Juni 1940, toen Italië bij den oorlog werd betrokken. De neutrale schepen werden aan een strenge contrôle onderworpen door de Engelschen. De zeer nadeelige gevolgen voor het Zwitsersche internationale handelsverkeer van de wederzijdsche blokkade door de oorlogvoerende partijen en het stelsel van „navicerts” (vrijgeleiden), dat door Engeland werd toegepast, deden zich nu eerst recht gevoelen. De eenige mogelijkheid voor Zwitserland, om goederen in het buitenland te koopen, zonder dat hiervoor Engelsche „navicerts” noodig zijn of de blokkade hinderend werkt, is de import uit Turkije en Portugal.

Na November 1940, bij het uitbreken van den oorlog tusschen Italië en Griekenland, konden de Grieksche schepen niet meer te Genua lossen, maar moesten naar Lissabon, vanwaar uit een pendeldienst over zee op Genua moest worden ingesteld, teneinde de overzeesche betrekkingen te kunnen handhaven. Van Lissabon uit werden de goederen naar Zwitserland vervoerd, gedeeltelijk door middel van den ingestelden pendeldienst en, voorzover dit verkeer niet was opgewassen tegen de groote vervoersvraag, over land, waarbij de goederen per spoor naar de Spaansche grens gingen, vandaar per vrachtauto naar de Fransche grens en verder weer per spoor naar Zwitserland. Vooral de moeilijke rechtstreeksche verbinding van Genua met New-York en de talloze hindernissen bij het doorvoerverkeer door Spanje en Frankrijk, zijn aanleiding geweest tot het streven naar een zoo goed mogelijke organisatie van de scheepvaartverbinding Lissabon—Genua. Door de onregelmatige diensten en de groote tijdrumten tusschen de opeenvolgende afvaarten bleef het pendel-

verkeer aanvankelijk slechts beperkt. Na het sluiten van een Spaansch-Zwitsersche handelsovereenkomst nam het vervoer van overzee door middel van eigen en gecharterde schepen toe. Vooral massagoederen, zooals tarwe, maïs e. d., werden over zee vervoerd. Het vervoer met vrachtauto's omvat daarentegen meer stukgoederen. Dat deze organisatie veel moeite en kosten met zich gebracht heeft, spreekt vanzelf. In de eerste plaats waren er te weinig schepen en spoorwegwagons. Verder waren de invoer en het transport tot begin 1941 geheel in handen van particulieren. De importeurs streefden er naar, hun waren zoo snel mogelijk in het land te krijgen en oefenden druk uit op de transportondernemingen, opdat men eerder dan de concurrent de geïmporteerde goederen in Zwitserland ter beschikking had²⁾. Het gevolg van den geheelen gang van zaken was een hooge kostprijs der ingevoerde goederen. De buitenlandsche handel in het algemeen en de voedselbevoorrading in het bijzonder worden hierdoor uiteraard allesbehalve begunstigd. Toen dit landvervoer tijdelijk gestremd werd en de voorraden te Lissabon zich ophoopten, moest Zwitserland zich meer continentaal gaan oriënteren, hetgeen bij de samenstelling van het buitenlandsche handelsverkeer voor den invoer moeilijker is dan voor den export.

De situatie na den oorlog op den Balkan.

Ook het charteren van schepen werd steeds moeilijker. In het voorjaar van 1941 breidde de oorlog zich over den geheelen Balkan uit, waardoor de aanvoer van hieruit bijna volkomen kwam stil te liggen, wat vooral met het oog op den toevoer van petroleum en benzine uit Roemenië funest was voor Zwitserland. Een sterke inperking van het autoverkeer, die al sedert het begin van den oorlog kenbaar werd vanwege het gebrek aan brandstof en banden, was het gevolg. Ook de import van katoen uit Rusland bleef achterwege. Intusschen stapelden de moeilijkheden zich nog steeds op. Zoo weigerde Portugal in den loop van 1941 om andere dan Portugeesche waren naar oorlogvoerende landen te verschepen. Op grond van deze en soortgelijke moeilijkheden besloot Zwitserland een eigen koopvaardijvloot te stichten; hiertoe zou reeds eerder overgegaan zijn, ware het niet, dat allerlei hindernissen van practischen en juridischen aard het besluit haddeft tegengehouden. Deze handelsvloot bestond in het begin uit 7 schepen, tezamen met een inhoud van 39.210 brt. Men heeft de handelsvloot allengs uitgebreid, teneinde het hoofd te kunnen bieden aan de groote vraag naar tonnage voor den aanvoer van allerlei grondstoffen en levensmiddelen en voor den export van de Zwitsersche industrieele eindproducten. De normale behoeften van Zwitserland aan overzeesche voedingsmiddelen bedragen jaarlijksch 1,2 miljoen ton (d. i. ongeveer 1 kg per hoofd der bevolking per dag). De prestaties van de Zwitsersche koopvaardijvloot zijn thans zoodanig, dat omstreeks 300 g levensmiddelen per hoofd der bevolking per dag van overzee kunnen worden betrokken.

De Zwitsersche handelsvloot telt thans in totaal 11 eenheden met een totale tonnage van ongeveer 61.000 ton. Bovendien beschikt het Eedgenootschap over gecharterde scheepsruimte van ongeveer 65.000 brt., in totaal dus 126.000 brt., welke geheel door alle oorlogvoerende landen gerespecteerd wordt, wat, naast de groote betekenis voor den Zwitserschen verzorgingsstoestand, als financieele consequentie een besparing beteekent van ongeveer 80 mill. frs. aan oorlogsriscopremies. Sinds het uitvallen van Genua als verzorgingshaven, werd het Zwitsersche overzeeverkeer over Barcelona en Marseille geleid door middel van twee pendeldiensten van Lissabon uit. Als uitgangshavens kunnen de schepen, behalve van Philadelphia, gebruik maken van enkele havens in Zuid-Amerika en in Noord- en West-Afrika. Intusschen doen zich voor het Zwitsersche internationale goederenvervoer

²⁾ Vgl. „Algemeen Handelsblad”, 11 Maart 1941.

nog verschillende moeilijkheden voor, nl. de beperkte hoeveelheid brandstof (vooral bij het Zwitsersche auto-doorvoerterkeer in Spanje doet zich de benzineschaarschte gevoelen), de onderbrekingen van het beurtvervoer tusschen de Spaansch-Atlantische havens en de Italiaansche havens Genua en Savonà door oorlogshandelingen op de Middellandsche Zee, het niet berekend zijn van de Spaansche en Portugeesche spoorwegen op Zwitsersche goederen, de verschillende spoorbreedten, enz. De wagenomloop van punt van uitgang tot punt van terugkomst aan de Fransche grens duurt den laatsten tijd ongeveer 14 dagen. Via Genève komen veel voedings- en genotmiddelen Zwitserland binnen, bijv. granen, suiker, sinaasappelen en-wijn. Verder kwam tot vóór kort nog graan uit Hongarije. Het verkeer met Italië ligt daarentegen bijna volkomen stil; ook het transitovervoer door Zwitserland naar Italië is sterk afgenomen.

Van zeer groote beteekenis voor het transitoverkeer zijn de St. Gotthard- en de Simplon-spoorweg, die in 1937 98 % voor hun rekening namen, terwijl de resteerende 7 % grootendeels door den Arlberg-spoorweg werd vervoerd. De eerste twee trajecten werden zwaar getroffen door de stopzetting van het verkeer tusschen Italië en Zwitserland³⁾.

De internationale expeditie ging in 1943 verder achteruit, terwijl de graad van bedrijvigheid over het geheel genomen onbevredigend was. Het verkeer met het Noorden wikkeld zich nagenoeg zonder wrijving af. Het handelsverkeer met Zweden moest echter wegens oorlogsomstandigheden dikwijls van de spoorwegveren op de Deutsche Oostzeehavens omgelegd worden. Door het wegvallen van de Italiaansche route is de situatie ten aanzien van het verkeer met den Balkan aanzienlijk slechter geworden. Invoer is thans practisch nog slechts over de Donau mogelijk, waardoor deze waterweg wederom buitengewoon bruikbaar is gebleken voor den Zwitserschen import. Bij den export was nog de verzending per spoor met omleiding via Hongarije—Roemenië mogelijk.

Hoewel Lissabon voor den Zwitserschen in- en uitvoer de belangrijkste overslaghaven is en ook over de Spaansche havens Barcelona en Bilbao belangrijke hoeveelheden goederen overgeslagen worden, is het landverkeer over het Pyreneesche schiereiland eenigszins op den achtergrond getreden. De Zwitsersche auto- en caravanen, die vroeger hoofdzakelijk overbrengdiensten tusschen de Portugeesche grens en Canfranc verrichtten, werden in 1943 bijna uitsluitend op het traject Canfranc—Bilbao ingezet. Ondanks de steeds toenemende verkeersmoeilijkheden functionneert het Zwitsersche transitoverkeer door Frankrijk den laatsten tijd behoorlijk en men hoort zelfs van leveringstermijnen, welke met die van vóór den oorlog vergeleken kunnen worden. Men heeft echter steeds meer te kampen met materiaalschaarschte, daar de afzonderlijke landen hoe langer hoe minder rollend materieel aan het buitenland afstaan. Mede om zooveel mogelijk tegemoet te komen aan de eischen door het buitenland gesteld, ten aanzien van het beschikbaar stellen van goederenwagons voor het transport van belangrijke goederen, is in Januari 1944 door de Bondsspoorwegen besloten geen wagons meer af te staan voor ladingen over een afstand van 5 tariefkm. of minder en voor door den afzender zelf te verladen stukgoederen, alsmede voor groot vee⁴⁾.

Dat het Zwitsersche internationale handelsverkeer nog steeds met het voortduren van den oorlog achteruitgaat, blijkt o.a. uit de toenemende verslechtering van de industriële grondstoffenvoorziening. Vooral de metaalwaren- en textielabrieken lijden door de grondstoffenschaarschte. Ook de looierijen strijden met stijgende grondstoffenmoeilijkheden, daar de voornaamste Zuid-Amerikaansche bronnen bijna geheel opgehouden hebben te vloeien. De totale invoer is van \pm 8.100 ton in 1936 tot

\pm 1.700 ton in 1942 gedaald. Met het oog op de na-oorlogse goederenvoorziening, streeft Zwitserland er naar zijn handelsvloot nog verder uit te breiden en zoo rationeel mogelijk te doen functionneeren. Men heeft derhalve na langen strijd, vooral tusschen het „Verband Schweizerischer Spediteure“ en het „Verband Schweizer Seereedereien“, besloten de handelsvloot na den oorlog aan te houden. De Staat zal de exploitatie van eigen schepen niet voortzetten, doch het doel is een particuliere koopvaardijvloot onder Zwitsersche vlag te stichten⁵⁾.

³⁾ Zie ook: Mr. J. Barents, „Een Zwitsersch zeerecht tot stand gekomen“ in „E.-S.B.“ vjn 10 December 1941, blz. 701.

INGEZONDEN STUKKEN

BEDRIJFSORGANISATIES EN WATERSCHAPPEN.

Mr. W. F. Lichtenauer schrijft ons:

Onder den bovenstaanden titel heeft Mr. Ir. A. W. Quint in de „Economisch-Statistische Berichten“ van 22 Maart 1944 een betoog geleverd, waarin hij o.a. een vergelijking maakt tusschen de Deutsche en de Nederlandsche organisatie van het bedrijfsleven. Hij heeft zijn betoog mede gebaseerd op zijn meening, dat de Deutsche groepen niet op het gebied van markt- en prijsregeling treden. Haar taak zou in het bijzonder zijn het geven van advies en het bevorderen van samenwerking op het gebied van rationalisatie, de verhooging van de efficiency en de verbetering van het bedrijfsbeheer, doch vooral het medewerken aan de uitvoering van regeeringsmaatregelen op het gebied van het economische leven. De schrijver heeft hierbij blijkbaar over het hoofd gezien, dat de Deutsche verordening van 20 Mei 1943, op de saneering van kartels, het verbod voor bedrijfs- en vakgroepen, om marktregelende maatregelen en overeenkomsten te treffen, heeft opgeheven. Sedertdien is reeds een groot aantal kartels ontbonden en zijn de marktregelende functies daarvan op de bedrijfsorganisaties overgegaan. In sommige vakken is men zeer ver gegaan in deze richting. Met name kan hier worden gewezen op de textielindustrie en de machine-industrie. Dit argument ontvalt dus aan het betoog van Mr. Ir. Quint.

Naschrift.

Ik maak gaarne van de gelegenheid gebruik bij de opmerking van Mr. Lichtenauer nog enkele kantteekeningen te plaatsen.

1. Ten onrechte werd door mij geen melding gemaakt van het „Erlaß“ van 20 Mei 1943, waardoor het bestaande verbod voor de groepen, om marktregelende maatregelen te treffen, werd opgeheven. Of door deze wijziging mijn betoog wezenlijk verzwakt wordt, acht ik twijfelachtig. Vooreerst staat in ieder geval vast, dat in de eerste 9 jaren van haar bestaan de Deutsche groepen zich practisch niet op dit terrein bewogen hebben. Dit geeft reeds een vingerwijzing, dat men het ook in Duitschland — althans aanvankelijk — raadzaam geoordeeld heeft, zich van dit terrein te onthouden. Thans is weliswaar dit terrein ook voor de groepen toegankelijk geworden, doch men bedenke daarbij:

a. dat voor iederen marktregelenden maatregel de toestemming van den Minister van Economische Zaken noodig is en vooral,

b. dat de beteekenis dezer regelingen bij de thans toegepaste strak geleide economie niet onaanzienlijk is verminderd¹⁾. Verschillende categorieën kartels hebben hun reden van bestaan verloren. Van practische beteekenis zijn thans vooral nog de dwangkartels, tót stand gekomen ingevolge het „Zwangkartellgesetz“ van 15 Juli 1933; deze kartels vervullen een taak bij de centraal geleide oorlogseconomie. In dit licht moeten ook de „Reichs-

²⁾ Vgl. „Economisch Nieuws“, 26 November 1943.

⁴⁾ Vgl. „Economisch Nieuws“, 20 Januari 1944.

¹⁾ Vgl. o.a. „Kartellvereinigung“, „Deutsche Volkswirtschaft“ 1943, No. 19, blz. 578.

„vereinigingen" worden beschouwd, welke tot liquidatie van tal van kartels hebben geleid²⁾.

2. Men verlieze niet uit het oog, dat de Deutsche organisatie privaatrechtelijk is opgezet: volgens par. 5 der „Aufbauverordnung" van 27 November 1934 hebben de groepen de positie van rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen, waarop verschillende bepalingen van het „B.G.B." van toepassing zijn³⁾. Van verordenende bevoegdheid is daarom ook geen sprake. Juist om deze reden is de thans in Duitschland geschapen mogelijkheid van overdracht van de taak der kartels op de groepen nog geen argument om te onzent kartelregelingen door verordeningen der groepen tot stand te doen komen, omdat onze bedrijfsorganisaties nu eenmaal publiekrechtelijk van aard zijn. Afgezien van de principieele bezwaren, welke ik in mijn artikel „Bedrijfsorganisaties en waterschappen" heb uiteengezet, bestaan hier bovendien nog tal van practische moeilijkheden⁴⁾.

A. W. QUINT.

¹⁾ Men zie o.a.: „De Reichsvereinigungen in het Deutsche bedrijfsleven", „Economische Voorlichting" 1943, no. 11, blz. 283; „Kartelproblemen", „E.V." 1943, no. 10, blz. 253; T. Huitema, „Nieuwe organisatievormen in het Deutsche bedrijfsleven", in „E.-S.B." van 17 Juni 1942, blz. 268.

²⁾ Op dit vershil in rechtskarakter wijst ook van der Grinten, „Naamloose Vennootschap", 22e Jaargang blz. 96 en 97.

³⁾ Vgl. T. Huitema: „Kartels en bedrijfsorganisaties", in „E.-S.B." van 2 September 1942, blz. 388.

OVERHEIDSMATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED

HANDEL EN NIJVERHEID.

Handel. Beperking van den verkoop en de aflevering van onderdeelen van tourrijwielen. Beschikking inzake verplichte teruglevering van verpakkingsmiddelen. Regeling ten aanzien van tusschenpersonen in onroerende goederen en veilinghouders, welke een uitbreiding betekent ten aanzien van de vestiging zooals deze geregeld is in het Besluit voor de vestiging als makelaar (Stcrt. No. 171 d.d. 3 Sept. 1942). (E. V. 1944 Nos. 8, 9 en 10; blz. 199, 222 en 259).

Heffingen e. d. Vaststelling van de heffingen van zuurkoolfabrikanten ten behoeve van het zuurkoolvervoersfonds. Verlaging van het consentgeld, hetwelk door het Bureau voor de Metalenverwerkende Industrie wordt geheven bij verhuur van gebruikte machines van 5 % op 2 %. (E. V. 1944 Nos. 8 en 10; blz. 198 en 253).

Vestigingswet Kleinbedrijf. Afkondiging van het op de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 gegronde Vestigingsbesluit kleinhandel in ijzerwaren en gereedschappen. Aanwijzing van bepaalde diploma's betreffende de vakbekwaamheid voor het meubelmakersbedrijf en den kleinhandel in meubelen en in behangselpapier. (E. V. 1944 Nos. 8 en 10; blz. 199 en 254).

MAANDCIJFERS

Maandcijfers en weekcijfers betreffende den economischen toestand van Nederland.
(Centraal Bureau voor de Statistiek)

Omschrijving maandcijfers	Eenheid	1943												1944		
		Febr.	Mrt.	Apr.	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.		
Giroverkeer.																
Nederlandsche Bank	f 1.000.000	2483	2682	2756	2708	2414	2744	3945	2059	2254	1986	2066	1963	2606		
Postcheque- en Girodienst	f 1.000.000	1629	1691	1549	1906	1907	2082	1974	1816	1846	1861	1728	1855	1766		
Rentestanden																
Wisseldisconto Nederl. Bank	%	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50
Prolongatierente, A'dam	%	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25
Callgeldnoteeringen	%	1,25	1,56	1,94	1,36	1,28	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Rendement oblig. ¹⁾	%	3,48	3,45	3,41	3,37	3,39	3,47	3,48	3,54	3,46	3,39	3,36	3,32	3,30		
Hypotheekrente onroerende goederen	%	4,08	4,00	4,01	3,87	4,03	4,06	4,09	4,05	4,07	4,02	4,11	4,04			
Hypotheekrente schepen	%	5,17	4,95	5,01	4,87	4,86	4,98	5,31	4,84	4,75	5,04	4,79	4,97			
Koersen van aandeelen.																
Algemeen indexcijfer	1930=100	151,4	150,4	151,8	152,5	152,4	151,9	151,7	152,1	152,1	152,2	152,2	152,3	152,3		
Nijverheid	1930=100	201,6	200,5	202,7	203,6	203,3	202,6	202,1	202,8	202,8	203,0	203,0	203,2	203,5		
w.o. prod.middelen industr.	1930=100	196,2	196,6	198,6	199,8	199,2	198,3	197,6	198,8	199,0	199,1	199,2	199,4	199,8		
cons. goederen industr.	1930=100	208,2	205,7	208,0	208,7	208,8	208,2	208,0	208,0	208,0	208,3	208,2	208,2	208,4		
Spaarbanken.																
Rijkspostspaarbank, inlagen	f 1.000.000	19,30	42,30	36,50	37,88	33,49	37,21	32,48	27,62	28,83	28,37	29,35	34,08	29,98		
Rijkspostspaarbank, terugbetalingen	f 1.000.000	9,02	12,27	12,79	12,37	11,26	13,92	14,02	12,43	11,78	10,49	10,64	10,97	11,11		
Bijzondere spaarb., inlagen	f 1.000.000	20,76	28,49	24,79	28,92	24,36	28,51	26,24	22,57	22,92	24,17	20,58	29,98	21,75		
Bijzondere spaarbanken, terugbetalingen	f 1.000.000	11,89	15,12	15,33	14,78	13,11	15,08	15,64	12,60	12,62	12,12	13,13	15,97	12,49		
Hypotheken (nwe. inschrijv.)²⁾																
Totaal	f 1.000.000	24,90	31,89	87,58	62,32	28,54	29,53	25,74	25,30	21,65	24,25	30,51	20,59			
w.v. op gebouwen	f 1.000.000	20,07	26,77	80,65	52,69	22,82	25,02	21,65	21,51	17,91	18,92	24,55	15,67			
op landerijen	f 1.000.000	4,32	4,60	6,53	9,33	5,35	4,19	3,69	3,68	3,64	4,80	5,47	4,64			
op schepen	f 1.000.000	0,51	0,52	0,40	0,30	0,37	0,32	0,40	0,11	0,10	0,53	0,49	0,28			
Werkloosheid, werkloozenzorg.																
Geheel werklozen	1.000	30	26	25	23	20	16	15	14	14	13	12	12	10		
Tewerkgesteld.	1.000	13	10	10	9	9	8	7	7	7	6	6	5	5		
Geplaatsten in Duitschl. ³⁾	1.000	281	296	302	312	350	372	379	380	381	382	382	383	383		
„ in Frankr. en Belg.	1.000	37	37	37	37	37	37	37	38	38	38	38	38	38		

Omschrijving weekcijfers	Eenheid	1943		1944												
		27 Dec./1 Jan.	3/8 Jan.	10/15 Jan.	17/22 Jan.	24/29 Jan.	31 Jan./5 Febr.	7/12 Febr.	14/19 Febr.	21/26 Febr.	28 Febr./4 Mrt.	6/11 Mrt.	13/18 Mrt.	20/25 Mrt.		
Nederlandsche Bank (Maandag)																
Binnenlandsche wissels	f 1.000.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papier op het buitenland	f 1.000.000	3214	3215	3248	3292	3346	3404	3414	3474	3527	3578	3582	3629	3737		
Bankbiljetten en assign. in omloop	f 1.000.000	3478	3512	3515	3528	3553	3620	3649	3682	3732	3804	3843	3864	3900		
Beleeningen	f 1.000.000	135	134	124	137	134	137	136	135	135	135	137	135	134		
Rek.Grt. saldi v. anderen	f 1.000.000	633	525	543	592	635	668	637	658	702	591	634	669	703		
Speciale rekening	f 1.000.000	107	182	192	178	154	112	124	123	103	174	117	103	127		
Diverse rekeningen	f 1.000.000	7	9	9	14	11	8	12	11	24	13	35	27	27		
Rentestanden.																
Callgeldnoteeringen	%	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00		
Rendement oblig. (Woensd.)	%	3,34	3,36	3,30	3,29	3,31	3,31	3,31	3,30	3,29	3,28	3,25	3,26	3,25		

¹⁾ = voorloopige cijfers. ²⁾ Gewijzigde reeks, 6 Staatsleeningen, 3 Provinciale en Gemeenteleeningen en 2 pandbrieven. ³⁾ Hieronder niet begrepen enkele hypotheeken, waarvan de geldschieder niet bekend is. ⁴⁾ Na aftrek van teruggekeerden.

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Grondkamers. Goedkeuring van de richtlijnen van de grondkamers voor Utrecht, Limburg en Overijssel terzake van grasverkoopingen, verpachten van naweiden en inscharing van vee en paarden. (E.V. 1944 No. 7; blz. 182).

Landbouwgrond. Beschikking inzake vervreemding van landbouwgronden door openbare nutsbedrijven. (E.V. 1944 No. 6; blz. 142).

Pluimvee. Stopzetting van de pitkeeringen ten aanzien van de hulpverleening aan pluimveehouders. Besluit inzake verplichte inlevering van een aantal eieren voor pluimveeouders. (E.V. 1944 Nos 5 en 6; blz. 127 en 155).

Sierteelt. Mededeeling inzake aanvoer en aflevering van gladiolenknollen. Publicatie van de boomkwekerijverordening 1944 en de bloemkwekerijverordening 1944, waarin de materie is vervat, die tot dusver bij het Crisis-kwekerijbesluit 1937 en het Bloemkwekerijbesluit 1943, alsmede in de uitvoeringsbepalingen bij die besluiten was geregeld. (E.V. 1944 No. 6; blz. 155).

Surrogaten. Nadere beschikking inzake de samenstelling van Regeerings-koffiesurrogaat, waarbij met ingang van 5 Maart weer gebruikt worden als grondstof tulpebollen naast gerst, veldboonen, erwten, cichorei en/of witlof en peekoffie. (E.V. 1944 No. 7; blz. 171).

Tabak. Mededeeling inzake de teelt van tabak op contract door landbouwers. (E.V. 1944 No. 6; blz. 155).

Vee. Nadere regeling betreffende den handel in en het vervoer van varkens. Beperking van den handel in zgn. gebruiksvee. Besluit inzake een nadere beperking ten aanzien van het aanhouden van huisslachtingsvarkens en het dienovereenkomstig verplicht leveren van zgn. mestcontractvarkens. Bepalingen inzake het overnemen en afleveren van nuchtere kalveren. (E.V. 1944 Nos 6 en 7; blz. 146, 147, 154 en 175).

Volkstuinen. Mededeeling inzake mogelijkheden en voorwaarden voor het deelnemen in zgn. bedrijfsvolkstuinen. (E.V. 1944 No. 6; blz. 142).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Belastingen. Mededeeling inzake het inhouden van loonbelasting bij wijziging in de persoonlijke omstandigheden van den werknemer. Afkondiging van de vierde aanvullingsbeschikking vermogensbelasting 1942 met betrekking tot spaarfondsen. (E.V. 1944 Nos 4, 5 en 6; blz. 100, 128 en 149).

STATISTIEKEN

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Rechstreetskassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
5 April '44	82.222	481	19.176	1.791	89.172	7.791	5.883
30 Mrt. '44	82.006	508	18.668	1.749	88.609	7.576	5.922
23 " '44	81.555	545	18.287	1.622	88.164	7.610	5.404
9 " '44	80.858	623	17.681	1.588	87.785	7.352	4.780
2 " '44	80.193	760	18.015	1.569	87.307	7.544	4.850
8 Mei '40	23.609	5.394	595	1.480	29.806	—	990

DUITSCHER RIJKSBANK
(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
15 April 1944	77	600	39.185	27
6 " 1944	77	593	40.379	46
15 Mrt. 1944	77	600	39.185	27
29 Febr. 1944	77	578	36.269	26
23 Aug. '1939	77	27	8.140	22

Data	Effecten	Andere Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Andere Passiva
15 April '44	—	1.263	33.236	6.361	577
6 " '44	615	1.651	33.792	7.237	680
15 Mrt. '44	—	1.263	33.236	6.361	577
29 Febr. '44	0,6	1.748	33.508	6.636	546
23 Aug. '39	982	6.380	8.709	1.195	64

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels, open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h. Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeischb. schulden
24 April '44	4.841.656	147.019	5.059.572	4.883.246
18 " '44	4.791.360	151.455	5.014.100	4.839.174
11 " '44	4.744.015	154.519	4.970.015	4.798.034
3 " '44	4.723.395	171.224	4.966.246	4.795.728
27 Mrt. '44	4.714.250	153.015	4.936.235	4.767.098
20 " '44	4.668.875	160.606	4.899.334	4.730.675
13 " '44	4.560.381	169.731	4.800.746	4.636.222
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
24 April '44	4.020.694	862.487	107.495	C. 108.353	—
18 " '44	3.999.642	839.509	106.055	C. 137.897	—
11 " '44	4.007.026	791.003	103.090	C. 128.690	—
3 " '44	3.994.760	800.938	101.613	C. 131.477	—
27 Mrt. '44	3.937.284	829.803	100.198	C. 124.544	—
20 " '44	3.900.477	830.454	99.441	C. 127.074	—
13 " '44	3.863.576	772.481	95.707	C. 95.263	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland“ en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)“, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen“, vanaf 5 Juli opgenomen onder de buitenlandsche portefeulle, in onzen staat samengevat als „deviezen“.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	31 Maart 1944 in guldens	7 April 1944 in guldens
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	83.605.225,86	89.755.358,92
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	579.243,79	764.632,66
Voorschotten op ultimo Febr. 1944 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de ver-mogensbelasting	33.444.577,08	33.444.577,08
Voorschotten aan Ned.-Indië ²⁾ Idem voor Suriname ¹⁾ Idem voor Curacao ¹⁾	341.776.896,07 8.980.662,03 119.021,58	350.099.312,57 8.980.662,03 119.021,58
Kasvord. wegens creditver-strekking a. h. buitenland Daggeldleeningen tegen onder-pand	16.012.029,—	16.012.028,—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	207.666.344,87	217.706.986,77
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Vordering op andere Staats-bedr. en instellingen ¹⁾	164.147.182,29	163.010.300,94

Verplichtingen	31 Maart 1944 in guldens	7 April 1944 in guldens
Voorschot door De Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar oet-roof verstrekt	—	—
Voorschot door De Ned. Bank in rekg.-crt. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	6.666.000,—	6.666.000,—
Schatkistpromessen in omloop Daggeldleeningen	3.323.800.000,— ²⁾	3.487.700.000,— ²⁾
Zilverbons in omloop	222.569.938,—	223.931.638,50
Schuld op ultimo Februari '44 aan de gem. wegens aan haar uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fonds-b. alsmede op de ver-mogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	505.300,52	812.348,70
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	563.160.830,41	578.773.696,11
Id. aan andere Staatsbedrij-ven ¹⁾	894.561,64	894.561,64
Id. aan div. instellingen ¹⁾	504.134.611,32	506.657.111,32

¹⁾ In rekg.-crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechstreeks onder-gebracht bij De Nederlandsche Bank nihil.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1943 het Jaarregister 1943, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Administratieplicht	27, 55, 123	Monopolieproducten	55, 123	Vereveningsheffing	125
Afval	123	Motorbrandstof	163	Verpakkingsvoorschriften	96
Algemeen Vestigingsverbod	55	Non-ferrometalen	123	Vervoer	141, 163
Ambacht	27, 161	Omzebelasting	41, 97	Verzekering	96, 125
Arbeidszaken	27, 55, 123, 161	Opheffing Centrales	40	Vestigingswet Kleinbedrijf 41, 125, 177, 236	
Bank- en Credietwezen	41	Organisatie Bedrijfsleven	27, 83, 123, 163	Visscherij	41
Belastingzaken	41, 111, 163, 237	Pluimvee	41, 135, 237	Vlas	41, 97, 163
Betalingsverkeer met het buitenland	27	Prijsgeregelingen	40, 83, 125, 163	Voedselvoorziening	97, 135
Bouwnijverheid	123	Scheidsgerecht Voedselvoorziening	41	Volkstuinen	125, 237
Buitenlandse Handel	123	Slerteelt	41, 97, 135, 237	IJzer en Staal	125, 177
Groenten en fruit	96	Sociale voorzieningen	125, 177	Zaden	41, 97
Grondhamers	237	Steunverleening aan stilgelegde bedrijven	40, 55, 125	Zuivel	41, 97, 163
Grondstoffenbesparing en bedrijfsrationalisatie	161	Suikerbieten e. d.	41, 97		
Handel	27, 55, 123, 162, 236	Surrogaten	97, 237		
Huurprijzen van nieuwbouw	162	Tabak	40, 96, 135, 237		
Heffingen	41, 55, 123, 162, 236	Textiel	40, 96, 177		
In- en Uitvoer	237	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek	41		
Industrie	27, 55, 123, 163	Tuinbouw	41		
Inlevering puntdraad en gladde draad	135	Turf	96		
Kamers van Koophandel	40	Vee	41, 97, 135, 237		
Kinderbijslagwet	123	Veevoeder	41, 97		
Landbouw	41, 97, 125, 237				

DE POSTCHEQUE- EN GIRODIENST VERZOEKT DRINGEND

TER VOORKOMING VAN ACHTER-
STAND EN VERTRAGING

SAMENVOEGING VAN BEDRAGEN VOOR
EENZELFDEN BEGUNSTIGDE

MAANDBETALINGEN TE WIJZIGEN IN 2 OF 3
MAANDELIJKSCHE BETALING

GELIJKMATIGE VERDEELING VAN OP-
DRACHTEN OVER DE GEHEELE MAAND

UITERSTE BEPERKING TE BETRACHTEN MET
NAVragen EN KLACHTEN

U

REKENDE ALTIJD OP DEN
POSTCHEQUE- EN GIRODIENST
NU REKENT DE
POSTCHEQUE- EN GIRODIENST
OP U

Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg

door

D. C. Renoolf

3de Publicatie van het
Nederlandsch Econo-
misch Instituut

Prijs f 8.40*

(Prijs voor donateurs en
leden van het N.E.I. f 6.—;
bestellen bij het N. E. I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V.-Haarlem

Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland

door

Ch. GLASZ

15de publicatie van
het Nederlandsch
Economisch Instituut

Prijs f 1.55*

(Prijs voor donateurs en
leden van het N.E.I. f 1.10;
bestellen bij het N. E. I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

Dr. J. R. A. Buning:

De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland

Publicatie No. 32
van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 2.75; be-
stellen bij het N.E.I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: **DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM**